

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
ТА РОЗВИТКУ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Ольга ІВАННІКОВА,

здобувач третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти;
Комунальний заклад вищої освіти
«Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

***Анотація.** На основі аналізу фахових літературних джерел досліджено теоретичні підходи до формування та розвитку мовно-комунікативної компетентності, їх упровадження у педагогічну діяльність майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Виокремлено, уточнено та протрактовано сутність і зміст основного поняття наукової праці – «мовно-комунікативна компетентність майбутніх учителів початкових класів».*

***Ключові слова:** підхід, компетентність, комунікативна компетентність, мовно-комунікативна компетентність, майбутній учитель початкових класів.*

**THEORETICAL APPROACHES TO THE FORMATION
AND DEVELOPMENT OF LANGUAGE
AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE
PRIMARY CLASS TEACHERS**

Olga IVANNIKOVA

***Abstract.** In the article, based on the primary analysis of linguistic, psychological-pedagogical and professional literary sources, reveals theoretical approaches to the formation and development of linguistic and communicative competence, namely, future primary school teachers in the process of professional training. Based on previous own research, the essence and content of the main concept of the scientific work – «language-communicative competence of future primary school teachers» was identified, clarified and interpreted. The components of linguistic and communicative competence are specified, which include individual-personal, motivational-volitional, social-psychological, individual-communicative and practical-activity components. Due to the fact that the modern educational space has undergone transformational processes*

related to the training of future specialists, it is therefore worth choosing new vectors in the implementation of educational activities, which are based on the implementation of modern approaches, methods and forms. It was noted that the key direction for acquiring professional skills and abilities is the communicative ability of the individual, the future teacher. Therefore, in the context of our research, on the basis of theoretical analysis, a number of approaches to the formation of linguistic and communicative competence and their implementation in pedagogical activity are distinguished, namely: subjective-humanistic, personal-activity, cultural, system-communicative-informational. It is noted that the communicative competence of the elementary school teacher is determined by social, linguistic, psychological, professional, knowledge, abilities and skills for their application in communication situations, is based on experience and corresponds to the professional capacity, conditions and situation of communication.

Keywords: *approach, competence, communicative competence, language-communicative competence, future primary school teacher.*

Для сучасного освітнього простору початкової ланки освіти потрібне нове покоління майбутніх учителів, які уміють чітко оперувати потоком інформації, компетентно вирішують проблеми, пов'язані зі шкільним довкіллям, особистим та професійним життям. Так, систему освіти було поетапно реформовано та розроблено стандарт, що повною мірою враховує умови інформаційного суспільства, формує нову дидактичну модель освіти, засновану на компетентнісній освітній парадигмі, результатом якої є виховання успішного майбутнього покоління в умовах демократичної та правової держави у відповідності до часу, національної свідомості та загальнолюдських цінностей. Програма Нової української школи визначає мету, яка реалізується через «випереджальну» модель розвитку в контексті української освіти та відмову від «наздоганяльної» моделі західної освіти. Характерною ознакою таких змін є впровадження системно-діяльнісної парадигми, яка зміщає акцент з вивчення основ науки на розвиток універсальних навчальних дій, особистісних результатів школярів – компетентнісного підходу.

Таким чином, трансформаційні процеси у фаховій передвищій освіті визначають нові підходи, нестандартні форми до навчання, методику підготовки здобувачів освіти до професійної діяльності. З-поміж таких підходів сучасними дослідниками (Т. Білявська, М. Оліяр, Н. Остапенко, Г. Рурік та ін.) виокремлюється напрям, який ґрунтується на формуванні та

розвитку комунікативних здібностей особистості, її професійних умінь, ключовими яких є використання засобів спілкування. Адже вміння вчителя дивергентно мислити, говорити, діяти, об'єктивно висловлювати своє ставлення до дійсності – від цього значною мірою залежить ефективність результату його взаємодії з учнями (О. Кравченко-Дзондза, Н. Лупак, Л. Попова, Н. Юрченко та ін.).

Удосконалення та урізноманітнення освітнього процесу засноване на виховному, розвивальному та інтегрованому характері навчання, тому передбачає підвищену увагу до формування та розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

У колі тлумачень комунікативної компетентності можна підмітити лексему «мовно-мовленнєва особистість». З аспекту сучасної лінгводидактики є досить активно вживаним багатомірний термін «мовна освіта». Вона має на меті не тільки формування та виховання мовної особистості, а й її свідомості, вміння бути соціально мобільною, психологічно зрілою та успішною в провадженні професійній діяльності. Зрозуміло, що сформувати таку особистість, майбутнього фахівця, можливо лише за умов удосконалення освітнього процесу, шляхом підвищення навчального рівня мови, через вирішення актуальних навчально-методичних завдань, комплексної реалізації підходів до освітньо-виховної діяльності [4].

Зауважимо, що саме тому, в умовах перетворення нинішньої освіти, науковці і вчителі-практики загострюють свою увагу на формуванні мовно-комунікативної компетентності суб'єкта, адже від глибини засвоєння мовного матеріалу залежить і вміння особистості використовувати його у різних педагогічних ситуаціях та сферах життєдіяльності.

Підкреслимо, що проблема розкриття сутності комунікативної компетентності, зокрема мовно-комунікативної, багатомірна, містить педагогічні, психологічні, лінгвістичні, методичні аспекти. Однак недостатньо розкрито теоретичні підходи до формування та розвитку мовно-комунікативної компетентності, а саме майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Мовно-комунікативна компетентність майбутніх учителів початкових класів попередньо нами протрактована «як процес оволодіння і використання мовних (лексичні, граматичні, фонетичні тощо) засобів у різноманітних комунікативних ситуаціях відповідно до їх цілей та змісту для встановлення взаєморозуміння з навколишніми людьми. На нашу думку, мовно-комунікативна

компетентність складається з єдності індивідуально-особистісного, мотиваційно-вольового, соціально-психологічного, індивідуально-комунікативного та практично-діяльнісного компонентів» [2].

У контексті нашого дослідження, на основі теоретичного аналізу, вважаємо за необхідне виокремити низку підходів до формування мовно-комунікативної компетентності та її впровадження у педагогічну діяльність.

Особливої уваги заслуговують роботи Н. Ашиток, І. Кравцової, О. Максимової, Н. Теличко, Т. Форостюк, С. Чос та ін. Науковці загострюють свою увагу на суб'єктивно-гуманістичному підході, що розглядається у тісному взаємозв'язку мислення з педагогічним спілкуванням, процесом цілепокладання, у виявленні функціональної структури професійного мислення та структури особистісного знання [6, 7].

Під особистісно-діяльним підходом розуміють новий погляд учителя на традиційні дефініції та установки процесу навчання, його переорієнтацію щодо вирішення студентами конкретних комунікативно-мовленнєвих завдань з допомогою різних мовних засобів у їхній безпосередній професійній діяльності (Н. Остапенко, Н. Юрченко) [8].

Культурологічний підхід розкриває проблеми освіти в соціальному контексті як інтеграцію особистості в єдності з національною й загальнолюдською культурою. А. Зверева, Н. Лупак демонструють, що майбутні вчителі мають труднощі у підборі законів, способів, механізмів педагогічного спілкування, а тому не аналізують власні комунікативні якості та вміння. Беззаперечним є той факт, що культурна основа формує нову генерацію майбутніх фахівців, зі своїми вимогами до професійної компетентності й духовного світу особистості, опануванні майбутнім учителем кількох технік поведінки: у міжособистісному спілкуванні; у професійній взаємодії; у мовних впливах [1].

Системно-комунікативно-інформаційний підхід можемо виділити розглядаючи теорію О. Кравченко-Дзондзи, стосовно взаємозв'язку понять «культура мови» та «правильність мови» педагога. Дослідниця зазначає, що культура мови, у повній відповідності до норм літературної мови, одночасно формує у фахівця вміння точно та вміло відбирати й використовувати ті мовні засоби, які необхідні йому задля досягнення цілей у кожній конкретній комунікативно-інформаційній ситуації. Авторка вважає, що ефективність культури мови майбутнього учителя полягає не тільки в дотриманні норм мови, а й у вмінні точно, чітко, доречно, зрозуміло висловлюватися в залежності від ситуації [3].

Зазначимо, що попри існування інших типів компетентностей (соціокультурна, прагматична, стратегічна, предметна, діяльнісна та ін.), усі ці типи, у широкому розумінні, безпосередньо стосуються комунікативної компетентності. Таким чином, до комунікативної компетентності входять:

- мовно-комунікативна компетентність, що реалізується як здатність породжувати й розуміти правильну мовну інформацію;

- дискурсивно-комунікативна компетентність – спроможність поєднувати словосполучення, висловлення у зв'язний текст і залучати його до відповідних дискурсів;

- соціолінгвістично-комунікативна компетентність як здатність комунікативної діяльності враховувати соціальні аспекти ситуацій спілкування;

- ілокутивно-комунікативна компетентність полягає у формуванні й реалізації комунікативних намірів у повідомленнях;

- стратегічно-комунікативна компетентність – це вміння ефективно планувати (початок, перебіг і завершення комунікації), при цьому досягати успіху в спілкуванні;

- лінгвокультурно-комунікативна компетентність, що базується на культурній ідентифікації мовця, тобто дотриманні ним відповідних норм і стандартів спілкування;

- міжкультурно-комунікативна компетентність – орієнтована переважно на дві культури (рідну та чужу) і залежить виключно від потреби мовця в ній [5].

Отже, мовно-комунікативна компетентність майбутнього учителя початкової школи – це система внутрішніх ресурсів якісного та успішного розв'язання фахових завдань з різноманітних позицій спілкування, стереотипів, установок, ролей, знань, умінь, навичок, пов'язаних з цілісністю особистості. Зважаючи на це, можемо констатувати, що рівень розвитку компетентності педагога визначається як показник того, наскільки успішно ним реалізовані всі види діяльності для досягнення ефективних результатів у навчально-виховному процесі, самовихованні та самоосвіті.

Отже, у контексті тематики статті нами виокремлено такі підходи для їх впровадження у педагогічну діяльність: суб'єктивно-гуманістичний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, системно-комунікативно-інформаційний. Взаємозв'язок усіх підходів до формування та розвитку мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів забезпечує реалізацію цілісної комунікативної діяльності, спрямованої на ефективне розв'язання педагогічних завдань.

Підсумовуючи теоретичний аналіз сучасного досвіду компетентнісного підходу та комунікативної підготовки педагогів, підмітимо, що робота, яка проводиться в цьому напрямку, сприяє розвитку всіх складових компонентів мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти, передбачає комунікативне навчання та розвиток здобувачів з використанням різноманітних педагогічних засобів та методів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вирішенні етапів формування мовно-комунікативної компетентності у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Список використаних джерел:

1. Зверева Н. Л. Формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки: дис. д-ра філософії: 13.00.01. Харків, 2021. 202 с.

2. Іваннікова О. М., Гарачук Т. В. Мовно-комунікативна компетентність педагога: історико-теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [ред.-упоряд.: М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич : ВД «Гельветика», 2023. Вип. 61. Том 1. С. 307–315.

3. Кравченко-Дзондза О. Е. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 24 с.

4. Кулик О. Д. Особистісно-орієнтований підхід до навчання як чинник мовленнєвого розвитку учнів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2017. Вип. 2 (57). С. 114–119.

5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

6. Форостюк Т. Формування комунікативної компетентності в майбутніх учителів сучасної початкової школи в процесі фахової підготовки. *Humanitarium*. 2019. Вип. 45 (2). С. 147–153.

7. Чос С. Нестандартні форми розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів Нової української школи. *Житомирщина педагогічна*. 2021. № 4 (24) URL: <https://imso.zippo.net.ua/wpcontent/uploads/2022/01/3.%D0%A7%D0%BE%D1%81.pdf>.

8. Юрченко Н. М. Підготовка майбутнього вчителя до формування комунікативних умінь молодших школярів. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 10. С. 235–240.